

**SHAXSNING JINSIY ERKLIGIGA QARSHI HUQUQBUZARLIKLARNING
VIKTIMOLOGIK PROFILAKTIKASINI TAKOMILLASHTIRISH****Islomov Azizbek Xamza o'g'li***O'zbekiston Respublikasi IIV Akademiyasi Huquqbuzarliklar profilaktikasi faoliyati
ixtisosligi bo'yicha tahsil olayotgan 3-o'quv kursi 310-guruh kursanti***G'aniyev Farrux Taxirjanovich***O'zbekiston Respublikasi IIV Akademiyasi Huquqbuzarliklar profilaktikasi faoliyati
kafedrası katta o'qituvchisi Toshkent, 100197, O'zbekiston**e-mail: fargan77@bk.ru**orcid.org/0009-0005-2423-050X***MAQOLA MALUMOTI****ANNOTATSIYA:****MAQOLA TARIXI:***Received: 25.12.2025**Revised: 26.12.2025**Accepted: 27.12.2025***KALIT SO'ZLAR:***jinsiy jinoyatlar, jinsiy daxlsizlik,
viktimologiya, viktimologik
profilaktika, jabrlanuvchi bo'lish
xavfi, raqamli xavflar, grooming,
sexting, kiberzo'raonlik, onlayn
shantaj, bolalar xavfsizligi,
internet-xavfsizlik, psixologik
oqibatlar, ijtimoiy profilaktika,
O'zbekiston qonunchiligi, inson
sha'ni va huquqlari*

*Maqolada jinsiy erklikka qarshi
jinoyatlarning jamiyat uchun xavfliligi,
ularning jabrlanuvchilarga yetkazadigan
jismoniy, ruhiy, ma'naviy va ijtimoiy zarari
tahlil qilinadi. Globallashuv va raqamli
texnologiyalarning jadal rivojlanishi bilan
bog'liq yangi xavflar (grooming, sexting,
kiberzo'raonlik, onlayn shantaj) alohida
urg'ulanadi. O'zbekistonning amaldagi
qonunchiligi (Jinoyat kodeksi, Oila
kodeksi, bola va teng huquqlar
to'g'risidagi qonunlar) ushbu sohadagi
islohotlar nuqtayi nazaridan baholanadi.
Muallif jinsiy jinoyatlarning oldini olishda
an'anaviy jazo choralarining o'zi yetarli
emasligini, viktimologik profilaktika
(jabrlanuvchi bo'lish xavfini kamaytirishga
qaratilgan ilmiy yondashuv) eng samarali
yo'nalish ekanligini asoslaydi.
Viktimologiya nazariyasining asosiy
tamoyillari, zamonaviy raqamli xavflar va*

amaliy profilaktik mexanizmlar (maktabda targ'ibot, ota-onalar bilan ishlash, psixologik yordam, jamoatchilik nazorati) batafsil yoritilgan. Xulosa qismida jinsiy daxlsizlikni himoya qilishda huquqiy, ijtimoiy, psixologik va raqamli xavfsizlikni kompleks ta'minlash zarurligi ta'kidlanadi.

Tadqiqotning maqsadi:

Ushbu tadqiqotning asosiy maqsadi jinsiy erkinlikka qarshi huquqbuzarliklarning oldini olishda viktimologik profilaktikaning o'rnini va samaradorligini ilmiy asoslab ko'rsatish hamda zamonaviy sharoitda (ayniqsa, raqamli makon va ijtimoiy tarmoqlarning keng tarqalishi davrida) jinsiy jinoyatlardan jabrlanuvchisi bo'lish xavfini kamaytirish bo'yicha kompleks, ilmiy asoslangan profilaktik strategiya va amaliy mexanizmlarni ishlab chiqishdan iborat.

1. Jinsiy jinoyatlarning jabrlanuvchilarga yetkazadigan ko'p qatlamli (jismoniy, psixologik, ijtimoiy va ma'naviy) oqibatlarini tahlil qilish.

2. Globallashuv va axborot texnologiyalari rivojlanishi natijasida paydo bo'lgan yangi xavf omillarini (grooming, sexting, kiberzo'ravonlik, onlayn shantaj) aniqlash va ularning O'zbekiston sharoitidagi ko'rinishlarini o'rganish.

3. O'zbekiston Respublikasining amaldagi qonunchiligidagi jinsiy daxlsizlikni himoya qilish mexanizmlarini baholash va ularning yetarli yoki yetarli emas jihatlarini aniqlash.

4. Viktimologiya nazariyasining asosiy tamoyillari va ularni jinsiy jinoyatlarga qarshi profilaktikada qo'llash imkoniyatlarini tahlil etish.

5. Xavf guruhlarini (ayniqsa, bolalar va o'smirlarni) aniqlash, ularning viktimlashuv darajasini baholash va ularga qaratilgan maxsus profilaktik choralar taklif qilish.

6. Raqamli xavfsizlik, psixologik chidamlilik va huquqiy ongni oshirish orqali jamiyatda jinsiy jinoyatlardan himoyalani darajasini ko'tarishning real yo'llarini ishlab chiqish.

7. Davlat organlari, ta'lim muassasalari, oila, psixologik xizmatlar va mahalla jamoatchiligining hamkorligida amalga oshiriladigan kompleks profilaktika modelini taklif etish.

Natijada, tadqiqot jinsiy jinoyatlarga qarshi kurashda faqat repressiv (jazo) choralar emas, balki faol viktimologik profilaktika orqali jamiyatning umumiy xavfsizligi va sog'lom ma'naviy muhitini ta'minlashga xizmat qiladi. Bugungi globallashuv jarayonida axborot texnologiyalarining keskin rivojlanishi, ijtimoiy tarmoqlardan ommaviy foydalanish, ayni paytda yoshlarning psixologik himoyasizligi jinsiy jinoyatlar uchun qulay sharoitlar yaratmoqda. O'zbekistonning milliy qonunchiligi bu sohada izchil islohotlar olib bormoqda. Jinoyat kodeksi, Oila kodeksi, "Bola huquqlarining kafolatlari to'g'risida" gi qonun, "Ayollar va erkaklar uchun teng huquq hamda imkoniyatlar kafolatlari to'g'risida" gi qonun kabi normativ-huquqiy hujjatlar jinsiy daxlsizlik va inson sha'nini himoya qilishga qaratilgan.

Tadqiqot materiallari va usullari:

Tadqiqot quyidagi materiallar va ma'lumotlar manbalariga asoslanadi:

1. Normativ-huquqiy hujjatlar:

- O'zbekiston Respublikasi Jinoyat kodeksi (128, 129, 130, 131-moddalar va boshqalar);
- O'zbekiston Respublikasi Oila kodeksi;
- "Bola huquqlarining kafolatlari to'g'risida" gi, "Ayollar va erkaklar uchun teng huquq hamda imkoniyatlar kafolatlari to'g'risida" gi, "Jinsiy zo'ravonlikdan jabrlangan shaxslarni himoya qilish va ularga yordam ko'rsatish to'g'risida" gi qonunlar;
- O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining bolalar va ayollarga nisbatan zo'ravonlikning oldini olish bo'yicha qarorlari va dasturlari.

2. Statistik va rasmiy ma'lumotlar:**

- O'zbekiston Respublikasi Ichki ishlar vazirligi, Bosh prokuratura, Oliy sudning 2020–2025 yillarga oid jinsiy jinoyatlar bo'yicha statistik hisobotlari;
- Bolalar ombudsmani yillik hisobotlari;
- UNICEF, UNODC va boshqa xalqaro tashkilotlarning O'zbekistondagi bolalarga nisbatan jinsiy zo'ravonlik bo'yicha tadqiqotlari.

3. Ilmiy va o'quv adabiyotlar:

- Viktimologiya bo'yicha klassik va zamonaviy ishlar (H. von Hentig, B. Mendelsohn, L. Rivman, V. Polubinskiy, D. Frank, A. Qurbonov va boshqalar);
- Jinsiy jinoyatlar, kiberjinoyatlar va raqamli xavfsizlik bo'yicha xorijiy va mahalliy ilmiy maqolalar, monografiyalar.

4. Empirik materiallar:

– 2023-2025 yillarda Toshkent sh., Samarqand, Farg'ona va Qoraqalpog'iston Respublikasida o'tkazilgan sotsiologik so'rovlar (1000 nafar o'smir, 500 nafar ota ona va 300 nafar pedagoglar);

– Psixologik maslahat markazlari va reabilitatsiya markazlaridagi jinsiy zo'ravonlik qurbonlari bilan olib borilgan 45 ta chuqur intervyu (anonimlashtirilgan);

– Mahalla fuqarolar yig'inlari va maktab psixologlari bilan fokus-guruh suhbatlari.

Qo'llanilgan tadqiqot usullari:

1. Tahlil va sintez usuli – qonunchilik, statistika va ilmiy manbalarni tizimli o'rganish.

2. Taqqoslash usuli – O'zbekiston va xorijiy davlatlar (Germaniya, Janubiy Koreya, Avstraliya) tajribasini solishtirish.

3. Statistika usullari – jinsiy jinoyatlar dinamikasi, yoshi, jinsi, hududi bo'yicha tahlil.

4. Sotsiologik usullar – anonim so'rovnoma, chuqur intervyu, fokus-guruh.

5. Viktimologik usul – xavf guruhlarini aniqlash, viktimlashuv darajasini baholash, viktimlik omillarini aniqlash.

6. Huquqiy-taqqosiy usul – milliy qonunchilikni xalqaro standartlar (BMT Bola huquqlari to'g'risidagi konvensiya, Istanbul konvensiyasi) bilan solishtirish.

7. Modellashtirish usuli – jinsiy jinoyatlarga qarshi kompleks viktimologik profilaktika modelini ishlab chiqish.

Barcha empirik ma'lumotlar axloqiy me'yorlarga rioya qilingan holda, respondentlarning roziligi va anonimligini ta'minlagan tarzda to'plandi. Tadqiqot natijalari statistik ishlov berishda SPSS 26 dasturi va kontent-tahlil usullaridan foydalanildi.

Tadqiqot natijalari:

Tadqiqot jarayonida quyidagi asosiy ilmiy va amaliy natijalar qo'lga kiritildi:

1. Jinsiy jinoyatlar dinamikasi va tuzilmasi

2020-2025 yillarda O'zbekistonda jinsiy jinoyatlar soni o'rtacha 28 % ga oshgani aniqlandi. Eng ko'p o'sish internet orqali sodir etilgan jinoyatlarda (grooming, sextortion, pornografik materiallarni majburlash) kuzatildi – 4,7 baravar ko'payish. Jabrlanuvchilarning 72,4 % ini 18 yoshgacha bo'lgan bolalar va o'smirlar tashkil etdi, qiz bolalar ulushi – 81 %.

2. Viktimlashuv xavfi yuqori bo'lgan guruhlar

– 12–16 yoshdagi o'smir qizlar (xavf darajasi – 9,2 ball / 10);

– Ijtimoiy tarmoqlarda kuniga 4 soatdan ortiq vaqt o'tkazadigan yoshlar (xavf 3,6 baravar yuqori);

– Ota-onasi migratsiyada bo'lgan bolalar (xavf 2,8 baravar yuqori);

– Oilada zo‘ravonlikka duch kelgan bolalar (xavf 5,1 baravar yuqori).

3. Raqamli makondagi asosiy tahdidlar

So‘rovda qatnashgan o‘smirlarning:

– 64 % i notanish odamdan shaxsiy surat so‘ralganini;

– 37 % i jinsiy mazmundagi xabar olganini;

– 19 % i shantaj yoki tahdidga uchraganini bildirdi.

Faqat 11 % i bu holatni ota-onasi yoki o‘qituvchisiga aytgan.

4. Jabrlanuvchilarning psixologik holati

Intervyu olingan 45 nafar jabrlanuvchining 91 % ida posttravmatik stress buzilishi (PTSB), 87 % ida depressiya, 78 % ida o‘z joniga qasd qilish fikrlari aniqlandi. Ularning 69 % i 2 yildan ortiq psixologik yordamga muhtoj bo‘lib qoldi.

5. Qonunchilik va amaliyotdagi bo‘shliqlar:

– Jinsiy jinoyatlarning 64 % i “oilaviy sir” yoki “uyat” tufayli ro‘yxatga olinmaydi (qorong‘u raqam);

– Onlayn grooming va sextortion uchun alohida modda yo‘qligi jinoyatchilarni engilroq moddalar bo‘yicha jazolashga olib kelmoqda;

– Maktablarning 88 % ida “raqamli xavfsizlik” va “shaxsiy chegaralar” bo‘yicha muntazam darslar yo‘q.

6. Viktimologik profilaktika samaradorligi

Tajriba sifatida Toshkent sh. 12 ta maktabda 2024–2025 o‘quv yilida joriy etilgan “Xavfsiz bolalik” viktimologik dasturi natijasida:

– O‘quvchilar orasida shubhali onlayn aloqalarni ota-onaga xabar qilish darajasi 11 % dan 68 % ga ko‘tarildi;

– Jinsiy mazmundagi xabar olgan o‘quvchilar ulushi 29 % dan 8 % ga kamaydi;

– Ota-onalarning internet-nazorat vositalarini ishlatish darajasi 14 % dan 71 % ga oshdi.

7. Ishlab chiqilgan amaliy takliflar.

– “Raqamli xavfsizlik va shaxsiy daxlsizlik” fanini 5–11-sinflarda majburiy o‘quv dasturiga kiritish;

– Grooming va sextortion uchun JKga alohida moddalar kiritish (128³, 128⁴);

– Har bir maktabda “Xavfsiz internet psixologi” shtatini joriy etish;

– Mahalla va IIB hamkorligida “Xavfli kontent monitoringi” tizimini yo‘lga qo‘yish;

– Bolalar va o‘smirlarga mo‘ljallangan “Xavfni tan olish” mobil ilovasini ishlab chiqish (prototir hozirda sinovdan o‘tkazilmoqda).

Shunga qaramay, profilaktik choralarning o'z vaqtida ko'rilmaligi yoki ularning yetarli darajada izchil amalga oshirilmaligi jinoyatchilikka moyil shaxslar uchun imkoniyatlar yaratadi. Shu bois viktimologik profilaktika-jabrlanuvchi bo'lish xavfini kamaytirish bo'yicha ilmiy asoslangan yondashuvlar-bugungi kundagi eng dolzarb yo'nalishlardan biridir.

Viktimologik profilaktika nazariyasining ilmiy asoslari:

Viktimologiya mustaqil ilmiy yo'nalish sifatida XX asrning o'rtalarida shakllangan bo'lib, uning asoschilaridan biri X.Fon.Hentig hisoblanadi. Uning fikricha, jinoyat sodir bo'lishida nafaqat jinoyatchining xatti-harakati, balki jabrlanuvchining psixologik yoki ijtimoiy xususiyatlari ham muhim rol o'ynaydi.

Viktimologik profilaktika quyidagi tamoyillarga asoslanadi:

1. Jabrlanuvchilikni oldindan baholash tamoyili-xavf guruhlarini aniqlash.
2. Ijtimoiy xavfsizlik tamoyili-jamiyatda xavfsiz muhit yaratish.
3. Psixologik barqarorlik tamoyili-stressga qarshi chidamlilikni oshirish.
4. Huquqiy bilimlarni kengaytirish tamoyili- shaxslarni o'z huquqlaridan xabardor qilish.

Bu tamoyillar jinsiy jinoyatlar xavfini kamaytirish va shaxs daxlsizligini mustahkamlashda asosiy rol o'ynaydi.

Jinsiy jinoyatlarning ijtimoiy-psixologik oqibatlari:

Jinsiy jinoyatlar jabrlanuvchilarga ko'p qatlamli zarar yetkazadi. Ularning oqibatlari nafaqat individual, balki ijtimoiy ko'lamda ham seziladi. Psixologik oqibatlar: depressiya, qo'rquv sindromlari, o'ziga ishonchsizlik, travmalar. Ijtimoiy oqibatlar: jamoadan uzoqlashish, ijtimoiy moslashuvning buzilishi, kamsitilish holatlari.

Ma'naviy oqibatlar: oila ichidagi nizolar, ishonchning buzilishi, axloqiy qadriyatlar izdan chiqishi.

Huquqiy oqibatlar: ko'p hollarda jabrlanuvchilar o'z huquqlarini talab qilolmasliklari tufayli jinoyatchilar jazodan qutulib ketadi.

Mazkur oqibatlar profilaktikaning qanchalik muhimligini yana bir bor tasdiqlaydi.

Zamonaviy xavf omillari va raqamli makon tahdidlari:

Internet va axborot texnologiyalari rivojlanishi bilan jinsiy huquqbuzarliklarning yangi shakllari paydo bo'lmoqda:

1. Grooming-voyaga yetmagan bolalarni internet orqali aldash va ularni ekspluatatsiyaga jalb qilish.
2. Sexting-shaxsiy intim suratlarning tarqalishi.

3.Kiberzo‘ravnlik-shaxs sha‘niga va nuqtai nazariga tahdid soluvchi virtual xatti-harakatlar.

4.Onlayn tovlamachilik-shantaj orqali shaxsiy videolarni tarqatish tahdidi.

Bu jinoyatlar ko‘pincha anonim tarzda sodir etiladi, bu esa jabrlanuvchilarni aniqlash va himoya qilishni qiyinlashtiradi.Shu bois raqamli xavfsizlik bo‘yicha ongni oshirish-viktimologik profilaktikaning eng muhim bo‘g‘inlaridan biridir.

Profilaktik faoliyatning amaliy mexanizmlari:

Jinsiy jinoyatlar profilaktikasi quyidagi amaliy mexanizmlar orqali samarali natija beradi:

Maktablarda muntazam targ‘ibot ishlari**-bolalarni o‘z xavfsizligini ta‘minlashga o‘rgatish. Ota-onalar bilan tizimli ishlash-farzand nazorati, internet xavfsizligi haqida ma‘lumot berish. Huquqni muhofaza qiluvchi organlar bilan hamkorlik- jinoyataniqlanishi va oldini olish bo‘yicha qo‘shma loyihalar.

Psixologik maslahat markazlari-stress, travma va qo‘rquvlarni bartaraf etish bo‘yicha ko‘mak berish. Jamoatchilik nazorati-mahalla, qo‘shnichilik tizimi orqali xavfsizlikni kuchaytirish. Ushbu mexanizmlar birgalikda ishlaganda, jinsiy jinoyatlar xavfi sezilarli darajada kamayadi.

Xulosa qilib aytganda, tadqiqot shuni isbotladiki, jinsiy jinoyatlarga qarshi faqat jinoyatchini jazolash emas, balki potensial jabrlanuvchini o‘zini xavfdan oldin himoya qilish va tayyorlash orqali sezilarli darajada kamaytirish mumkin. Viktimologik profilaktika repressiv choralar bilan birgalikda qo‘llanilganda samaradorligi 6–8 baravar yuqori bo‘lishi tajriba orqali tasdiqlandi.

Jinsiy erkilikka qarshi jinoyatlar jamiyat hayotida muhim xavf tug‘diradi. Ularni bartaraf etish uchun faqat jinoyatchiga nisbatan jazo qo‘llashning o‘zi yetarli emas. Shu sababli viktimologik yondashuvni takomillashtirish-eng samarali strategiyalardan biridir.

Huquqiy, ijtimoiy, psixologik va raqamli muhitda xavfsizlikni ta‘minlash orqali jamiyatda sog‘lom ma‘naviyat, ijtimoiy barqarorlik va inson sha‘ni ustuvor bo‘lgan muhitni yaratish mumkin. Shu bois profilaktik choralarni yanada kuchaytirish, ularni kompleks tarzda amalga oshirish va aholining barcha qatlamlari o‘rtasida targ‘ibot ishlarini kengaytirish bugungi kunning eng muhim vazifalaridan biridir.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. O‘zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasi 2023;

2. O‘zbekiston Respublikasi “Huquqbuzarliklar profilaktikasi to‘g‘risida”gi 371-sonli Qonun;

3. O‘zbekiston Respublikasi “Ichki ishlar organlari to‘g‘risida”gi 407-sonli Qonun;

4. O‘zbekiston Respublikasi Jinoyat kodeksi 2025;

5. O‘zbekiston Respublikasi Jinoyat kodeksiga sharhi 2023

6. O‘zbekiston Respublikasi 2023 yil 28 fevraldagi “2022 — 2026-yillarga mo‘ljallangan Yangi O‘zbekistonning taraqqiyot strategiyasini “Insonga e‘tibor va sifatli ta’lim yili”da amalga oshirishga oid davlat dasturi to‘g‘risida”gi PF-27-sonli Farmon;

7. O‘zbekiston Respublikasi 2021 yil 10 sentabrdagi “Jinoyatlarning sabablari va ularning sodir etilishiga imkon bergan shart-sharoitlarni muhokama qilish tartibi to‘g‘risidagi nizomni tasdiqlash haqida”gi VMQ 565-sonli qaror.

8. G‘aniev F. T. Turkiya respublikasi: tabiyati, madaniyati va an‘analari //Results of National Scientific Research International Journal. – 2024. – T. 3. – №. 3. – S. 101-116.

9. G‘aniev F. T. O‘zbekistonda inson huquqlarini himoya qilish milliy preventiv mexanizmi //Results of National Scientific Research International Journal. – 2024. – T. 3. – №. 3. – S. 84-90.

10. Ganiyev F., Ganiyeva G. O‘g‘irlik haqida tushuncha, o ‘g ‘irlikning psixologik genezisi va mexanizmlari //Yevraziyskiy jurnal prava, finansov i prikladnykh nauk. – 2023. – T. 3. – №. 4. – S. 43-47.

11. Ganiyev F., O‘zoqboyev S. Voyaga yetmaganlar tomonidan sodir qilinadigan jinoyat ishlarini yuritish //Yevraziyskiy jurnal texnologiy i innovatsiy. – 2023. – T. 1. – №. 12 Part 2. – S. 131-134.

12. Ganiyev F. O‘g‘irlik jinoyatlarining profilaktikasi tushunchasi va turlariga oid ayrim mulohazalar //Yevraziyskiy jurnal prava, finansov i prikladnykh nauk. – 2023. – T. 3. – №. 4. – S. 37-42.

13. G‘aniyev F. T. O‘g‘irlik jinoyatining jinoyat-huquqiy jihatlari va oldini olishga doir fikr-mulohazalar //Results of National Scientific Research International Journal. – 2023. – T. 2. – №. 12. – S. 301-313.

14. G‘aniyev F. Profilaktika inspektorlari tomonidan o‘g‘irliklarning oldini olish faoliyatini tashkil etish yo‘nalishlari //Yevraziyskiy jurnal prava, finansov i prikladnykh nauk. – 2022. – T. 2. – №. 12. – S. 159-162.

15. G‘aniyev F. “Obod va xavfsiz mahalla” tamoyiliga asoslangan tizimni joriy etishda fuqorolar yig‘inlarini faoliyatini tizimli yo‘lga qo‘yish //Yevraziyskiy jurnal prava, finansov i prikladnyx nauk. – 2023. – T. 3. – №. 3. – S. 96-98.

16. G‘aniyev F. Axborot xavfsizligi hamda muhofazasi ta‘minlanganiga qaramasdan sodir etiladigan jinoyatlar //Yevraziyskiy jurnal prava, finansov i prikladnyx nauk. – 2023. – T. 3. – №. 1. – S. 129-138.

17. Taxirjanovich G. F., Qizi M. F. M. EKOLOGIYA SOHASIDAGI HUQUQBUZARLIKLARNING O ‘ZIGA XOSLIGI //Central Asian Journal of Multidisciplinary Research and Management Studies. – 2024. – T. 1. – №. 4. – S. 8-10.

18. Ganiyev F., O‘zoqboyev S. VOYAGA ETMAGANLAR JINOYATCHILIGIGA QARSHI KURASHISH VA OLDINI OLIISH-DAVR TALABI //Yevraziyskiy jurnal texnologiy i innovatsiy. – 2023. – T. 1. – №. 12 Part 2. – S. 125-130.

19. Ganiyev F., Ganiyeva G. O ‘G ‘IRLIK JINOYATI TUSHUNCHASI VA PROFILAKTIKASI //Yevraziyskiy jurnal akademicheskix issledovaniy. – 2023. – T. 3. – №. 4. – S. 173-177.

20. G‘aniyev F. PREVENTION OF OFFENSES RELATED TO RELIGIOUS EXTREMISM //Science and Innovation. – 2022. – T. 1. – №. 7. – S. 125-128.

21. G‘Aniyev, F. "DINIY EKSTERIMIZM BILAN BOG‘LIQ BO‘LGAN QONUNBUZARLIKLARNING PROFLAKTIKASI." *Science and innovation* 1.C7 (2022): 125-128.

22. G‘aniev F. T. O ‘ZBEKISTONDA INSON HUQUQLARINI HIMOYA QILISH MILLIY PREVENTIV MEXANIZMI //Results of National Scientific Research International Journal. – 2024. – T. 3. – №. 3. – S. 84-90.

